

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Доцільність історіографічного дослідження генезису та розвитку масонського руху в Україні, його ролі у політичних процесах 1900–1920 рр. зумовлена низкою обставин.

По-перше, в останні десятиліття масонство в цілому, та його українське відгалуження зокрема, є темою доволі широкого й часто емоційного обговорення не лише в історичній науковій літературі, але й у багатьох популярних книжках, що претендують на науковість, на сторінках періодичної преси, телебачення, мережі Інтернет. Глобалізаційні процеси у світі наприкінці ХХ ст. зумовили зростання інтересу світових масонських структур до “повернення на Схід”. З іншого боку, дані процеси викликали похвалювання європоцентристських настроїв серед елітних кіл суспільства та, як наслідок, відродження масонських лож, так званий “масонський ренесанс”, у країнах Східної Європи та СНД, їх активний піар у мас-медіа¹.

По-друге, в ході політичної боротьби масонство нерідко стає грізним “жупелом” у боротьбі за владу, засобом залякування мас та маніпулювання їх свідомістю. “Масонський скандал” (лютий 2003 р.) набув широкого розголосу в ЗМІ², однак полеміка навколо ролі масонів у політичному житті не вщухає³. За сучасних умов поляризації політичних сил в Україні протистояння промасонських та масонофобських кіл може суттєво ускладнити соціально-політичну ситуацію в країні.

На пострадянському просторі існує велика кількість літератури про масонство та його роль у громадсько-політичному житті від наукової та науково-популярної⁴ до квазі-історичних робіт чорносотенно-шовіністичного спрямування⁵. Публікації, присвячені даній темі, відрізняються ступенем науковості й достовірності, політичною заангажованістю, чимало авторів використовують окремі факти з історії масонського руху в Україні для підтвердження своїх псевдонаукових інсинуацій з метою використання їх у залаштункових політичних іграх. Зорієнтуватися в цьому розмаїтті досить складно. Отже, дослідження історіографії даної проблеми набуває все більшої актуальності.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена планом наукової роботи Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили та зареєстрована в УкрІНТЕІ (номер реєстрації – 01020U07059 від 17.12.2002 р.).

Метою дисертаційного дослідження є з’ясування рівня висвітлення масонської проблеми в науковій літературі, виявлення основних досягнень

¹ Киевские ведомости. – 1998. – 7 марта. – С. 15.

² Вечірній Київ. – 2003. – 7 березня. – С. 4 та ін.

³ Бизнес. – 2004. – № 12. – С. 72–79.

⁴ Замойский Л.П. Масонство и глобализм: невидимая империя. – М., 2001 та ін.

⁵ Платонов О. Россия под властью масонов. – К, 2001 та ін.

та питань, що потребують подальших наукових пошуків.

Для висвітлення даної мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- простежити особливості накопичення та узагальнення фактичних знань з історії масонського руху в Україні (1900–1920);
- дослідити праці радянських істориків, присвячені масонській проблемі, проаналізувати їхні науково-теоретичні та методологічні основи;
- порівняти теоретичні підходи, методи та історичні оцінки у дослідженні масонської проблеми радянськими та зарубіжними істориками, авторами української діаспори та російської еміграції;
- виявити концептуальні засади новітньої української та російської історіографії щодо діяльності масонських організацій в Україні (1900–1920), визначити теоретичну та науково-практичну цінність праць сучасних істориків;
- проаналізувати різновиди теорії “жидо-масонської змови” як прикладу конспіративізму, дати їх оцінку як історіографічного явища та феномену масової політичної свідомості;
- узагальнити досвід історіографічного дослідження проблеми, виділити спільне та відмінне, визначити характерні риси кожного з напрямків загального історіографічного процесу;
- підсумувати та систематизувати основні проблеми, що заслуговують подальшого вивчення та уточнення, визначити перспективи розвитку масонознавчих студій в Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є наукові та науково-популярні праці радянських, зарубіжних, сучасних українських і російських авторів, матеріали періодичної преси, присвячені масонству як суспільно-політичному феномену та масонському руху в Україні на початку ХХ ст.

Предметом дисертаційного дослідження є історіографічна традиція вивчення масонських організацій України 1900–1920 рр., їх ролі у суспільно-політичних процесах передреволюційної та революційної доби.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від 1920-х рр. до початку ХХІ ст. Нижня межа зумовлена появою в міжвоєнний період свідчень про масонські організації початку ХХ ст., перших спроб критичної оцінки діяльності масонів та їх ролі в суспільно-політичному русі. Поява на терені колишнього СРСР нових незалежних держав, розвиток процесу державного будівництва та формування державницької ідеології стимулювали зростання інтересу до масонської проблеми, яка в останнє десятиліття плідно розробляється науковцями України та Росії, вказуючи, таким чином, на верхню межу дослідження.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію сучасної української держави, яка в 1900–1917 рр. входила до складу Російської та Австро-Угорської імперій, а в 1917–1920 рр. стала ареною революційних перетворень та національно-визвольних змагань українського народу.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні цілісної картини історіографії історії масонського руху в Україні на початку ХХ ст. Дана

робота є першим спеціальним і, водночас, комплексним дослідженням даної проблеми. Порівняльний аналіз надбань вітчизняної та зарубіжної історіографії дає можливість виявити позитивні та негативні риси праць науковців, що дотримуються різних підходів у висвітленні масонської проблеми, охарактеризувати здобутки та недоліки здійсненої ними джерелознавчої критики та методів дослідження, використаних в їх творах.

Дисертант також виклав власне бачення суперечливих проблем історіографії масонського руху в Україні, визначив питання, що потребують подальшої наукової розробки.

Наукове та практичне значення дослідження полягає у систематизації та узагальненні матеріалу, осмисленні його у руслі сучасних тенденцій розвитку світової та української історичної науки. Автор вважає, що здійснений ним історіографічний аналіз дозволяє об'єктивно з'ясувати стан розробки актуальної проблеми історії масонських організацій в Україні на початку ХХ ст. Він дає можливість виявити неоднозначність, складність і суперечливість у вивченні історії масонського руху в Україні, підвести підсумок зробленому, а також визначити перспективи наукового пошуку. Фактичний матеріал та концептуальні підходи можна використовувати для створення курсів лекцій з історії України, політичної історії ХХ ст., політології та спеціальних політологічних дисциплін, вони також можуть стати у нагоді при підготовці узагальнюючих праць з історіографії та джерелознавства, комплексного вивчення українського масонства як невід'ємної складової вітчизняного суспільно-політичного руху.

Апробація результатів дисертації здійснена на IV Міжнародному конгресі українців (Одеса, 1999), V Міжнародній конференції молодих вчених "Глобалізація як джерело конкуренції, конфліктів та можливостей" (Миколаїв – Очаків, 2003), Всеукраїнській науковій конференції "350-річчя відродження української державності: минуле і сучасне" (Сімферополь, 1998), Всеукраїнському науковому семінарі "Українська національна ідея: реалії і перспективи розвитку" (Львів, 1999), V щорічній науковій конференції "Україна: людина, суспільство, природа" (Київ, 1999), щорічних науково-методичних конференціях "Могилянські читання" (Миколаїв, 1999–2004). Основні положення дисертації були використані автором при підготовці та викладенні курсів "Історія України", "Історія держави і права України", "Політика і релігія" у Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. Петра Могили комплексу "Киево-Могилянська академія". Дисертація обговорювалась на засіданнях кафедри міжнародних відносин та історії цього навчального закладу.

Зміст дисертації викладений у шести наукових статтях загальним обсягом 3,44 друк. арк., з яких чотири є фаховими з історичних наук, у трьох опублікованих доповідях наукових конференцій загальним обсягом 0,86 друк. арк.

Структура дисертації обумовлена постановкою проблеми, метою та завданнями роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та використаної літератури. Її обсяг становить 179 сторінок основного тексту та 23 сторінки бібліографії.